

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اولین ها
آخرین ها

اولین قدم

مینه‌های پیدایش دگرگونی در جامعه اسلامی ایران - همچون سایر دگرگونی‌های اجتماعی - آغازی آشکار در دگراندیشیها و بیدارگریها دارد. از این رو، دست‌یازیدن رهبران این دگراندیشی به رسانه‌ای همچون مطبوعات انسان‌مهم است که نقطه عطفی در تاریخ انقلاب اسلامی ایران به‌شمار می‌آید.

هرچند که چنین آغازی - همچون قدم‌های نخستین کودک - افت و خیزهایی هم داشته باشد. و بیشک، مطالعه نخستین مجله‌های منتشر شده از طرف حوزه علمی قم، راهنمای شایسته‌ای است برای پژوهشگران تاریخ انقلاب اسلامی ایران. در این شماره «اولین‌ها و آخرین‌ها»، سرمقاله نخستین شماره ماهنامه «مکتب اسلام» و سالنامه «مکتب تشیع»، به‌خوانندگان «یاد» تقدیم می‌گردد هرچند در شماره پیش قول داده بودیم که گزارشی از آخرین جلسه دوره اول مجلس شورای ملی تقدیم کنیم، اما به‌مناسبت خاطرات این شماره و ضرورتی که پیش آورد، مروری بر این دو سرمقاله را عرضه می‌داریم و وفای به‌عهد را به‌شماره بعدی وامی‌گذاریم.

اینک سرمقاله اولین شماره مکتب اسلام که هدف از انتشار آن را تبیین کرده

است:

اولین سرمقاله مکتب اسلام

«و من احسن قولا ممن دعا
«الى الله و عمل صالحا»
قرآن کریم

هدف ما

... نظری بدو سه قرن پیش بیاندازید و وضع دنیای آنروز را بدقت با امروز مقایسه کنید، می بینید در این مدت کوتاه تحول عجیبی در تمام شئون زندگی انسانها پیدا شده، تحولی که حتی تصور آن در گذشته کار بسیار دشواری بود.

شاید محتاج بتذکر نیست که سرچشمه اصلی این تحول عظیم همان انقلابی است که در عالم صنعت برپا شده. و بر اثر آن، شرایط زندگی در دنیای امروز تفاوت فاحشی با گذشته پیدا کرده است، و هر قدر بمراکز این انقلاب صنعتی نزدیکتر شویم این تفاوت محسوس تر است. طرز زندگی فعلی، بسیاری از قید و بندهای سابق را برداشته و آزادی بی حساب و نامحدودی بجای آن برقرار ساخته است.

از طرفی وسائل زندگی جدید، وسائل عتیق را کنار زده و این موضوع طبعا در اذهان افراد سطحی يك حس بدبینی و تحقیر مخصوصی نسبت بتمام شئون زندگی پیشین، و از جمله عقائد مذهبی و اصول اخلاقی بوجود آورده است.

بعواضات این جریانات انواع وسائل فساد اخلاق در دسترس هموم قرار گرفته و امواج نامحدودی از شهوت، که هیچ حد و مرزی و قانونی را برسمیت نمیشناسد بجنبش در آورده است.

ضمیمه شدن این جهات بیکدیگر، سیل مدهشی از بیدینی و فساد اخلاق راه انداخته و بعدهای جرأت داده که کلیه اصول اخلاقی را زیر پا گذاشته، و رشته ایمان و اعتقاد را یکباره پاره کنند، و ذخائر گرانبهای معنوی و اخلاقی که نتیجه زحمات چندین هزار ساله مردان خدا در راه تربیت نوع انسانی است، برباد دهند.

شکی نیست دست‌نهایی هم در کار بوده و عوامل گوناگون دیگری هم باین موضوع کمک کرده است که شرح آنها خود داستان جداگانه‌ای است، ولی از میان همه يك موضوع را لازم بتذکر میدانیم و آن اینکه:

در این مدت بر اثر عواملی، مفهوم واقعی عقائد و دستورات مذهبی چنانکه باید مخصوصاً برای نسل جوان معرفی نشده و یا بعبارت دیگری، آنها از درك صورت واقعی آن دور افتاده‌اند، در هر حال کار بجائی رسیده که تصورات غلطی که هیچگونه شباهتی با معنی دین و مذهب ندارد پیش خود ترتیب داده و روی آن نتیجه‌گیری کرده‌اند.

***

بر اثر مجموع این جریانات بی‌بندوباری عجیبی از نظر اخلاق در اجتماعات حکمفرما شده و بدنبال آن مفاسد روزافزونی که از لوازم حتمی و اجتناب‌ناپذیر این هرج و مرج اخلاقی است بیار آمده است.

خیانت و قساوت، ظلم و ستم، بدبینی و سوء ظن، انواع جنایتهای جانی و مالی و ناموسی و هزاران بدبختی دیگر که احتیاجی بتذکر ندارد، همه از نتایج شوم این وضع نکبت‌بار اخلاقی است.

***

خواننده عزیز! این يك حقیقت تلخ و ناگوار است که ناگزیر از اعتراف در مقابل آن هستیم و چون بسرنوشت همه ما ارتباط دارد مجبوریم بعنوان يك موضوع حیاتی جداً روی آن فکر کنیم، نه تنها از نظر اینکه مسلمانیم بلکه از جهت اینکه بشریم و عواطف بشری داریم.

آیا همه ما احساس نمیکنیم که روز بروز ملکات فاضله انسانی رو بتحلیل میرود؟ صفا و معنویت کم میشود؟ طراوت زندگی کمتر و ناراحتیهای فکری بیشتر میگردد؟ و علی‌رغم فراهم آمدن وسائل استراحت، مشکلات متراکم‌تر میشود؟!

ما معتقدیم برای درمان این همه دردها، برای از بین بردن روح ماده-پرستی مخصوصی که برافکار سایه شوم انداخته و اینهمه بدبختی را بیار آورده است، راهی جز این نیست که اصول ایمان و اخلاق در اجتماعات زنده شود و دستورات تربیتی انبیاء بزرگ و مردان حق مخصوصاً دستورات عالی پیغمبر اسلام (ص) که راستی جامعترین دستور زندگی سعادت‌مندانانه است، بصورت واقعی و جدی، نه بعنوان تظاهر و تشریفات، اجرا شود تا مردم در پرتو آن دارای شخصیت اخلاقی شوند و روح خداپرستی و حس مسؤولیت باطنی بیدار گردد و بصورت خودکار با تمام مفاسد مبارزه کنند...

این راهی است منحصر و غیرقابل تردید...

***

نویسندگان این کتاب، که فعلاً بصورت جزوات کوچکی منتشر میشود، با در نظرگرفتن این حقایق برخورد لازم دانستند یا عزمی راسخ، که از تشخیص صریح حقیقت سرچشمه میگیرد، تا آنجا که ممکن است و قدرت دارند آنچه را برای بیداری افکار و رسیدن باین مقصود، نافع می‌بینند در دسترس عموم بگذارند و روح تعلیمات اسلام را چنانکه باید در خلال «بحثهای متنوعی» که همه يك هدف را تعقیب میکند تشریح کنند.

نویسندگان این کتاب با استمداد از پیشگاه خداوند متعال، میخواهند

بسم خود مسلمانانرا بنکات حساس تعلیمات اسلام آشنا، و دورافتادگانرا نزدیک، و بیگانگان از اسلام را راهنمایی، و ذخائر علمی اسلام را، تا آنجا که وضع چنین نشریه‌ای اقتضا میکند معرفی، و از اصول قوانین اسلامی دفاع کنند.

ضمناً مدلل سازند که یک زندگی صحیح بدون «دینداری» و پابند بودن با اصول مذهبی ابداً مفهومی نخواهد داشت.

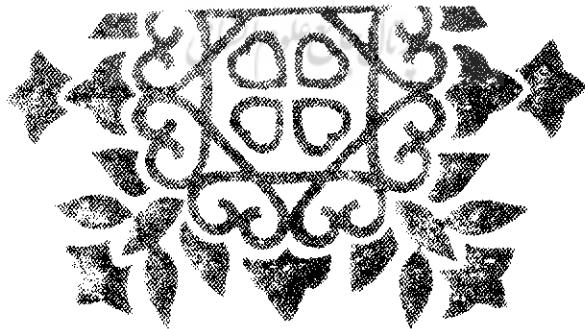
***

ما از عموم دانشمندان و نویسندگانی که خود را در پیشگاه خدا و وجدان در مقابل وضع بیدینی و مفاسد روزافزون فعلی مسئول می‌بینند، از آنهاییکه وضع اسفناک اخلاقی این اجتماع فکر آنها را ناراحت کرده و نتایج شوم آنها شب و روز با چشم خود می‌بینند، از آنهاییکه مانند افراد منفی‌یاف مایوس از اصلاحات نیستند و وظیفه‌ای در برابر اینهمه مفاسد برای خود قائلند، از آنهاییکه بر اثر واقع‌بینی و آشنائی باوضاع بتأثیر اینگونه نشریات در وضع فعلی واقفند، صمیمانه دعوت میکنیم که در راه انجام این وظیفه مقدس با ما همکاری کنند و آنچه را مفید و سودمند تشخیص میدهند تذکر دهند.

***

ولی ما میدانیم که مقصود خودرا بصورت کامل شروع نکرده‌ایم و نباید غیر از اینرا انتظار داشت. زیرا بدیهی است اگر بخواهیم در انتظار انجام یک عمل کامل بنشینیم فرصتهای زیادی از دست ما خواهد رفت، بعلاوه تجربه ثابت کرده که تکمیل اینگونه کارها جز در ضمن عمل و آشنائی بنواقص امکان‌پذیر نیست.

در این کتاب بخشهای متنوعی در بخشهای مختلف ترتیب داده شده تا هرکس بتناسب وضع فکری خود بتواند از آن استفاده کند و بخواست خدا امیدواریم تدریجاً بصورت خیلی کاملتر بیرون آید. پشتیبان ما خداست، و هدف ما سوق اجتماع بسوی خدا...

مکتب تشیع به صورت کتاب و سالیانه منتشر می‌شد که مقدمه اولین شماره آنرا جهت آشنائی بیشتر، عیناً در اینجا می‌آوریم. باید به آگاهی برسانیم که براساس اطلاعات به دست آمده این مقدمه نوشته مرحوم شهید دکتر باهنر می‌باشد.

مقدمه
مکتب تشیع

قل ما اسئلكم عليه من اجر الا من
شاء ان يتخذ الي ربه سبيلا

مشكلات مسا و علل پیدایش آنها

هزارها سال بر عمر بشر گذشت، و او در این مدت طولانی بتدریج و آهسته آهسته مراحل ترقی علمی و تکامل مادی خود را میپیمود؛ تا بالاخره انقلاب صنعتی اروپا جهشی در سیر تکاملی مادی بشر ایجاد کرد، و ناگهان در تمام شئون زندگی تحولی بوجود آمد، مقارن این انقلاب، موقعیت رهبران دینی اروپا متزلزل شد، زیرا مردم، که تا آنروز گرد آنها جمع بودند، متوجه پدیدآوردگان این تحول گشته و طبعاً از آنها کناره گیری کردند، از طرفی عقاید کلیسا و محتویات کتابهای تحریف شده دینی آنها، با نظریه های تازه علمی سازگار نبود، از اینرو مبارزه از طرفین آغاز شد، و رفته رفته شکافی بین رهبران دینی و دانشمندان جدید، و در نتیجه بین دین و تمدن جدید بوجود آمد.

و این مبارزه همه جا دوش بدوش پیشرفت های مادی جلو میرفت و بالاخره عملاً یکی از شئون تمدن شد.

***

سبیل تمدن مغرب زمین بممالک شرقی سرازیر شد؛ و کشورهای اسلامی با ماجرای تازه ای روبرو شدند، رهبران روحانی مسلمین با تکامل و ترقی مادی مخالف نبودند، از آنرو که دستورات دین اسلام برای ایجاد سعادت مادی و معنوی بشر بوجود آمده و با هرگونه تحویلیکه با اصول و معارف دین و اخلاق منافات نداشته باشد، موافق است؛ ولی ملاحظه کردند که تمدن جدید، آمیخته با یکتونوع انحرافات اخلاقی و فکری است، و از طرفی آزادی و استقلال ملل مسلمان در خطر است، آنها میل داشتند خیلی با احتیاط و اصولی از نتایج علمی مفید مغرب زمین استفاده شود، و در عین حال بیگانگان، لطمه به استقلال و سیادت مسلمین نزنند. پدیدآوردگان این تمدن هم که میخواستند با حربه آثار تمدن خود ملل شرق را استعمار کرده، و دامنه قدرت و شوکت خود را همه جا گسترش دهند، با روحانیت مبارزه را آغاز کردند و همراه با تحفه های غرب، مبارزه با اصول خداپرستی و مظاهر اخلاق و عفت باین منطقه سرازیر شد... کم کم روح دینی در مردم ضعیف شد و رهبران دینی هم تضعیف شده و قدرت آنها محدود گشت مردم مسلمان هم، سرعوب و خودباخته تمام شئون و آداب خود را در پست در اختیار دیگران گذاردند، و معارف و آداب دینی فراموش شد.

***

زرق و برق‌های مادی همه را متوجه خود کرد و رقابتهای شدید برای استفاده از مظاهر تمدن ایجاد شد، در نتیجه حرصها و آزها و کینه‌ها و حسدها پدید آمد، از طرفی چون در تمام شئون زندگی توسعه داده شد، علوم و صناعات هم شعب مختلفی پیدا کرد، موسیقی و رقص و تئاتر بعنوان هنر خودنمایی و رفته رفته ترقی کرد و یکی از شئون مهم زندگی را تشکیل داد و در نتیجه پایه‌های عفت و اخلاق جامعه متزلزل شد. آزادی بی‌قید و شرطیکه از آثار این تمدن است بزنها اجازه داد که با مردها آمیزش کنند و تمایلات شهوانی مردها هم بانها اجازه داد، که از این آزادی و آمیزش پشتیبانی کنند.

در نتیجه مرزهای عفت و حجاب شکسته شد و روابط نامشروع رائج شد. و چون حس دینی ضعیف شده بود، بیشتر کوششها برای اشباع غرائز و تمایلات حیوانی بکار رفت و در نتیجه انواع فسق و فجورها از شراب و قمار و فحشاء و غیره متداول گشت.

***

با رقابتیکه بین مؤسسات و افکار و سیاستها ایجاد شده بود، هر دسته برای پیشرفت خود از انحاء وسائل تبلیغی استفاده کردند، روانشناسی هم راههای مختلف تبلیغات سمعی و بصری را کشف کرد و ابزارهای گوناگون صنعتی هم در اختیار تبلیغات درآمد، رادیو و تلویزیون و تئاتر... بکارافتاد - تبلیغات هرچه بیشتر جلب توجه کند، مؤثرتر است، و هرچیزیکه بیشتر بتواند تمایلات بشر را ارضاء کند، زیاده‌تر جلب توجه می‌کند - از اینرو وسائل تبلیغی میدان شهوات و موسیقی و غیره شد، جرائد هم که رکن چهارم مشروطیت!! را تشکیل میدهند و برای بالا بردن سطح افکار جامعه بوجود آمده‌اند، صحنه‌هایی از عشق و شهوت و رمان و شعر و بازی... و خلاصه هرچه که بیشتر بتواند مشتری پیدا کرده و تیراژ را بالا ببرد، بوجود آوردند.

***

سیاستهای متضاد پدید آمد، و هر سیاست که پیش برد طبعاً دستگامهای تبلیغی بنفع او بکار افتاد و سیاست رقباً مورد حمله قرار گرفت، در نتیجه حقیقتی، تملق، پرده‌پوشی، خلافگوئی... رائج شد. از بین زمامداران هم کسانی پیدا شدند که برای حفظ موقعیت خود با دیگران ساخته و بساز شدند، و آن بعنوان مختلف از بودجه ملت پر شد، در نتیجه حق باهل حق نرسید و اختلاف طبقاتی عمیق بوجود آمد، نالایقها بکار گمارده شده و هرچ و هرچ شدید اقتصادی و تشکیلاتی پیدا شد، عده زیادی هم ناراضی شدند.

***

با ازدیاد شعب علوم، تحقیقات و بخشهای تازه‌ای پیدا شد؛ حس کنجکاوی و تحول فکری و آمیزش افکار و مذاهب، سئوالات و شبهاتی را پیش آورد. و این شبهات با وسائل تبلیغی قوی و زرق و برق ظاهری همه‌جا جلوه و نفوذ کرد... جواب‌دهندگان هم تجهیزات تبلیغی نافذی در اختیار نداشتند، تا بتوانند در مقابل سیل شبهات و اعتراضات ایستادگی کنند، از طرفی

احزابیکه براساس فلسفه خاص بوجود آمده بودند، برای پیشرفت خود، آثار شوم افکار خویشرا بمردم تزییق کردند... اگر گاهی سیاست مقابل هم جلو پیشرفت عملی آنها را میگرفت مبارزه اصولی با شبهات و انحرافات فکری در کار نبود و در نتیجه ارواح مردم با انواع بحشها و شبهات بدون هیچگونه مانعی، خو گرفت.

***

از طرفی با توجه بسوابق تاریخی جامعه اسلامی ملاحظه میشود که: بعد از وفات پیغمبر اختلافاتی بوجود آمد در نتیجه اهل بیت از مردم کناره گیری کردند و رابطه مردم با منابع وحی قطع شد، مدتها حکومت اسلام تحت سیطره بنی امیه و بنی العباس اداره میشد. اغلب معارف دینی توسط ناهلان برای مردم وارونه بیان شد و رفته رفته در اثر فتوحات فراوان افکار و آداب جدیدی در بین مسلمین بوجود آمد، مردم تازه مسلمان هم سنن ملی خود را حفظ کردند. کتابهای زیادی در علوم و صناعات مختلف از یونانی و رومی و فارسی و سریانی بمریبی ترجمه شد و از این مجری افکار و خرافات فراوانی در بین مسلمین رائج گشت. اهل بیت هم که ملاک تشخیص حق و باطل و مشعلداران هدایت خلق بودند از اجتماع کنار بودند - بالاخره فرهنگ اسلام توسط ناهلان بدتیا معرفی شد و مبانی آنها از طرف بنیانگذار اسلام تأیید نشده و غالباً انحراف و آلودگی داشت.

مستشرقین هم درباره اسلام کتابها و رسائلی نوشتند، قضاوتهای آنان نیز مستند بمدارک صحیح شیعه نبود، در نتیجه حقایق اسلام بدتیا معرفی نشد و بسیاری از خرافات ملی و بدعتهای فرق و مذاهب را منتسب باسلام دانستند و سیل اعتراضات و اشکالات بسوی ملت اسلام روانه گشت و حقیقت این آئین مقدس مخفی ماند.

***

خواننده عزیز! در قسمتهای فوق بطور خلاصه گوشه‌ای از مهمترین گرفتاریها و انحرافاتیکه در بین جامعه اسلامی وجود دارد و علییکه موجب پیدایش آن گشته است، گوشزد شد.

و اینک ما در چنین محیطی زندگی میکنیم محیطیکه در آن، انواع شبهات، انحرافات، مفاسد اخلاقی؛ هرج و مرجهای طبقاتی و تشکیلاتی، فاصله بین روحانیت و سایر طبقات و هزاران بدبختی دیگر وجود دارد. چه باید کرد؟ آیا نباید همه باهم در فکر علاج باشیم؟ آیا وقت آن نرسیده که هرکس باندازه استعداد خود قدم اصلاحی بردارد؟ آیا نباید یک دستگاه تبلیغاتی قوی که براساس قانون مقدس آسمانی کار خود را شروع کند بوجود آید؟ مسلماً جواب تمام این سؤالات مثبت است. و اینک ما با توجه بمطالب فوق درصدد برآمده‌ایم تا باندازه وسع خود کوشیده و کتابهای مفیدیکه از نتایج افکار دانشمندان برجسته مذهبی تهیه شده در اختیار جامعه بگذاریم و این اولین کتابی است که بدین منظور باسبک بدیع تقدیم میکنیم البته ابتدای کار ما است و نباید توقع داشت که بی نقص باشد ولی امیدواریم بملطف و عنایت پروردگار رفته رفته در تکمیل و توسعه این نشریه بکوشیم و وزنه بزرگی از نظر تبلیغی و بیان حقایق اسلامی بوجود آوریم.

«پایان»